

Agamiksist Carmeniks

Els Vaarmanist on jäänud vaid legend.

Variuse teatri lavastus „Unustatud primadonna Els Vaarman“: autor ja lavastaja Heidi Sarapuu, kunstiline teostus Karmo Mende (Soome) ja Mare Kõrtsini, osades Katrin Lehismets, Heino Seljamaa, Diana Dikson-Soom, Peeter Kaljumäe, René Soom. Esietendus 4. X teatri- ja muusikamuuseumi saalis.

TIIU LEVALD

Ühe karismaatilisema laulva näitleja Els Vaarmani käekäiguga saab tutvuda lavastuses, mida Variuse teater etendab teatri- ja muusikamuuseumi saalis veel vaid mõnel öhtul – 30. ja 31. XI 2015 ning 1. II 2016. Ahtake saal on olnud viimse istekohani hõivatud ja etenduse lõppedes ei taha ovatsioonid lõppeda. Võlub Heidi Sarapuu oskus mahutada nappi tundi ühe mitmepalgelise kunstniku märgiliste aastate kulg ja noppida dialoogidesse sisutihe tekst väga kasinatest allikatest ning tekitada end rivaa-lik pidava baritoni ja peategelase vahel oletuslik intriigi. Ka tegelaste valikul on lavastajal hea silm.

Els Vaarmani Carmen'i osatäitmisest 1940. aastal Estonia laval on jäänud vaid legend. Helisalvestis puudub. Kuid kes on lugenud Vaarmani abikaasa Erich Kaljoti mälestusteost (Eesti Kultuuri Koondise kirjastus, Stockholm 1976), saab Linda Sauli, Aarne Viisimaa, Juta Kurmani, Eino Uuli jt meenutuste kaudu kujutluspildi tema kordumatust andest.

16aastasena Valgast jalga lasknud koolitüdruk sai Tallinnas sisse Paul Sepa loodud Draamastuudio teatrikooli. Ande eredus ja loomust kujundanud uudishimu – Hilda Gleser oli andnud talle hüüdnimeks Agamiks – tegi Vaarmanist Paul Sepa lemmikõpilase, kes juba 22aastaselt mängis Draamateatri laval Josephine'i rolli Walter Hasencle-

veri näidendis „Napoleon lööb sekka“. Draamastuudio teatris pälvisid erilise menu tema 1929. aastal mängitud osad Raudsepa „Mikumärdis“, Hauptmanni „Elgas“ ja Kitzbergi „Tuulte pöörises“. Juba pagulasena 1952. Stockholmis mängitud peaosa August Mälgu näidendis „Ema“ sai ülivõrretes hinnangu Juhan Koklalt ja Artur Adsonilt.

Vaarmanil oli erakordselt huvitava tämbriga hääl, mida ta arendas suure innuga juba koolipõlves, musitseerides koos Linda Sauliga, ning sealt sai alguse sihipärane tegutsemine selleski valdkonnas. Tallinna konservatooriumi lauluprofessor Nikolai Sternberg, kes oli lüürlise tenorina karjääri teinud nii Saksamaal kui ka USA-s, isegi METis, oli andnud Vaarmani häälele hinnangu: siiani alidihäält laulnud ootab ees soprani karjäär, ta üllatab veel paljusid. Nii ka läks. Võtnud tunde ka väga tunnustatud Armanda degli Abbatilt (kelle oli oma Itaalia-õpingute aegu Eestisse kutsunud Karl Ots), kujunes Els Vaarmanist peagi põnev dublant operetiprimadonna Milvi Laidile. Operetidebüüdi tegi ta Rombergi „Kõrbelaulus“ Konstantin Savi tuluõhtul. Rollinimistusse tulid „Viktoria ja tema husaar“, „Mariza“, „Lõbus lesk“, „Bajadeer“. 1933. aastal sai ta end täiendada Berliinis ja Roomas. Kuulnud siis Benjamina Gigli, sai ta ilmselgelt tugeva tõuke oma *belcanto* otsingutele. Önn naeratas talle ka selles mõttes, et Estoniasse oli tulnud lavastama Eino Uuli, kes oli laulmist õppinud Aleksander Arderi juures, tegutsenud mõnda aega Vanemuise tenorina ja tundis seega hästi lauljanatuuri tagamaid. 1937. aastal lisandusid Vaarmani kontosse erakordse põhjalikkusega lavastatud Puccini „Tosca“ nimiosa, jõulise dramatismiga mängitud-lauldud Aksinja Ivan Dzeržinski muusikaliselt tagasihoid-

Pressiteadete edastamine

Meediamonitooring

Meediaanalüüsid

likus ooperis „Vaikne Don“ ja lõpuks 1940. aastal Carmen. Kahes esimeses dirigeeris Verner Nerep, viimases Raimund Kull. See oli sensatsioon!

Minu kadunud ema, kes oli pühendunud teatraal, rääkis sellest rollikäsitlestest kui millestki enneolematust, mida ei suutnud tuhmistada kõik hiljem nähtu ja kuuldu. Vaarmani olemusest kiirgav karisma, nüansirohkus detailides, siirus ja Carmen looduslapselik vabaduseiha olevat olnud nii haaravad, et diapasooni madal register, mis ei olnud eriti jõuline, ei puutunud nagu üldse asjasse – kõik oli täidetud maitseka fraseerimise, näitlejameisterlikkuse ja jäägitu sisemise kohaloluga.

Vaarmani Carmen pidi 1944. aastal ka Soomes lavale tulema, kuid teade võimalusest pageda sõja eest Rootsi võttis selle ainsa võimaluse näidata oma hiilgerolli ka väljaspool Eestit. Rootsis suutsid eesti muusikud Eedo Karri-soo ja Aarne Viisimaa eestvedamisel lavale tuua Puccini „Madama Butterfly“, „Tosca“ ja Eugen d'Albert'i „Madaliku“. Kõigis peaosas Els Vaarman. Rootsi kriitikud esitasid arvustustes retoorilise küsimuse: „Kuidas on võimalik, et selline laulja ei laula Stockholmi ooperiteatri laval?!“ Ilmselt ei lasknud poliitilised mängud sel sündida. Aastail 1956 ja 1960 kutsusid eestlased ta laulma USAsse. Seal esitas ta Eduard Tubina, Juhan Aaviku, Sibeliuse, Griegi ja Rangströmi soololaule, aariaid operettidest ning loomulikult nii Tosca kui ka Carmen aariaid. Menu, lilled ja vaimustus oli meeletu. Karmil saatusel oli aga oma plaan ja laulja elutee katkes 6. augustil 1966.

Nüüdses lavastuses täidab Els Vaarmani rolli Katrin Lehisemets, kes on õppinud klaverit Otsa- nimelises muusikakoolis ja Tallinna konservatooriumis,

kus alustas ka lauluõpinguid, mida jätkas Berliinis ja Salzburgi Mozarteumis. Salzburgis töötabki ta nüüd kontsertmeistrina, kuid lauljana on üles astunud Prahast, Kairos, Aleksandrias ning ka USAs ja Kanadas.

Mind rabas kõigepealt Katrin Lehisemetsa ääretu orgaanika just näitlejana. See on lavastuse määrav faktor! Oli hetki, mil fantaasiat mängu panemata tekkis identsuse pettekujutelm: just selline võis see spontaanne ja kirglik, ent sealjuures arukas ja töökas Els olla! Kuna mäletan Lehisemetsa häält tema õpingute algusest, tuli üllatus ka selles vallas. Tema hääle on tekkinud varjundirohke dramatism, aga säilinud ka keskregistri sametine tämber. Seetõttu tabas mind kahjutunne, et etendus nii ruttu otsa sai. Loodetavasti leiab Lehisemets endas kuraasi, rabeleb välja igapäevarutiinist ning me saame teda laulumaailmas veelgi kuulda.

Mis puudutab teisi osatäitmisi – Heino Seljamaa paažina erilist annet truult austav kaasa, René Soomi kauni-häälnel, kuid kadeduseussiga bariton, asjalik-muhe Peeter Kaljumäe muusikajuhina ja vilgas Diana Dikson-Soom, endine koorilaulja Estonia-päevilt –, siis nagu eespool juba mainisin, on Sarapuul ülihea vaist tüpaaži tabamisel ja kindlasti on ta lavastaja, kes oma kirjapandud lugudes oskab pinget ülal hoida ja etendusele efektselt lõpp-punkti panna. Nii oli see „Laborant Viidingus“, „Kultases“, loos A. H. Tammsaare ja Tallinna keskraamatukogu suhetest – neis lavastustes, mida minul on õnnestunud näha.

Siinjuures ei saa äsja tähistatud Estonia Seltsi 150. aastapäevaga seoses jätta märkimata, kuivõrd tänuväärset on olnud Variuse ajaloolised tagasivaated estoonlastest või ka Eduard Vildest. Ja seda kõike peaaegu olematu ressursiga ja oma lavata ...

Katrin Lehisemets Els Vaarmani Carmenina.